

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Господарський кодекс України* від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
2. *Закон України «Про телекомунікації»* від 18.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
3. *Офіційний сайт* Державного підприємства «Український державний центр радіочастот». – Режим доступу: <http://www.ucrf.gov.ua/uk/about/>
4. *Офіційний сайт* Телекомунікаційної палати України. – Режим доступу: <http://telpu.com.ua/about/objectives>.
5. *Офіційний сайт* Української асоціація операторів зв'язку «Телас». – Режим доступу: <http://www.telas.kiev.ua/>
6. *Офіційний сайт* Інтернет Асоціації України «ІНАУ». – Режим доступу: www.inau.org.ua/
7. *Закон України «Про радіочастотний ресурс України»* від 01.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 298.
8. *Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації* // Офіційний вісник України. – 2011. – № 12. – С. 32

The article investigates the participants of economic relations in the telecommunications industry, in particular, the issues dividing them into groups, their economic competence, their rights and duties.

Стаття посвячена дослідженню учасників господарських відносин в телекомунікаційній галузі, в частині, в питанні розподілу учасників на групи, їх економічної компетенції, їх прав та обов'язків.

КЛАСИФІКАЦІЯ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Сергійко О. В.,

науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено теоретичні та практичні проблеми щодо визначення кола всіх учасників господарських відносин.

Ключові слова: визначення, учасники господарських відносин, підприємництво, господарські відносини, державна політика.

Одним з важливих питань науки господарського права є визначення кола учасників відносин у сфері господарювання. Аналіз наукових публікацій та чинного законодавства дає підстави констатувати, що це питання належить до категорії дискусійних. Так, науковці по-різному здійснюють тлумачення положень Господарського кодексу України (далі – ГК України), якими визначається коло учасників господарських відносин [1]. В свою чергу, такі положення подекуди не узгоджуються з іншими нормами Кодексу і не повною мірою відповідають ustalеним теоретичним розробкам господарсько-правової науки. Внаслідок цього під час практичного застосування зазначених положень іноді виникають непорозуміння. Як приклад, можна навести ускладнення, що виникали в діяльності банківських філій у зв'язку з неоднозначним розумінням питання щодо можливості їх визнання суб'єктами господарювання [2, с. 24–25].

Правові проблеми, пов'язані з визначенням переліку учасників відносин у сфері господарювання та встановленням їх правового статусу, розглянуто у значній кількості наукових праць. Зокрема, слід зазначити праці А. Г. Бобкової, О. М. Вінник, О. П. Віхрова, Г. Л. Знаменського, В. К. Мамутова, В. С. Щербини та ін. Разом із тим, окремі питання потребують подальшого теоретичного опрацювання, результатом якого має стати вдосконалення положень ГК України в частині визначення кола учасників господарських відносин. Вищевикладене свідчить про доцільність та актуальність даного дослідження, метою якого є обґрунтування пропозицій щодо внесення відповідних змін до ГК України.

Згідно зі ст. 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Позитивно оцінюючи включення до Кодексу даної статті, в якій вперше на законодавчому рівні окреслено коло учасників відносин у сфері господарювання, науковці відзначають, що відповідні положення допомагають більш чіткому визначенню понять «господарські відносини» і «господарські правовідносини», та є корисними як у самому господарському законодавстві, так і в практиці його застосування [3, с. 6]. Разом із тим, порівняння цих положень з іншими нормами законодавства дає змогу виокремити низку проблемних питань, а саме:

1. Відсутність в Кодексі визначення терміна «споживач» створює підґрунтя для його неоднозначного розуміння. Так, коментуючи відповідні норми Кодексу, окремі науковці [4, с. 8] посилаються на Закон України «Про захист прав споживачів» (п. 20 ст. 1), згідно з яким споживач – це фізична особа, яка придбаває, замовляє,

використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Натомість інші дослідники наголошують, що для тлумачення поняття «споживач» слід звернутися до визначення, яке міститься у ст. 1 Закону України «Про природні монополії»: споживач товарів – це фізична або юридична особа, що придбаває товар. Виходячи із зазначеного, робиться висновок, що Кодекс, визначивши споживачів учасниками відносин у сфері господарювання, має на увазі юридичних осіб – організації, які споживають результати господарської діяльності, незалежно від того, чи є вони господарюючими, чи негосподарюючими суб'єктами (споживачі енергії, природного газу тощо). Відповідно до цього не є учасниками відносин у сфері господарювання споживачі – фізичні особи, права яких визначені окремим законодавством. Останнє положення має єдиний виняток: якщо права споживачів – фізичних осіб порушуються в результаті зловживання монопольним становищем або недобросовісної конкуренції, то факти цих порушень можуть стати підставою для притягнення суб'єктів господарювання (виробників, виконавців або продавців) до відповідальності в рамках господарських відносин, якими є й антимонопольно-конкурентні відносини [5, с. 7].

Друга з наведених точок зору здається більш переконливою, оскільки вона ґрунтується на традиційних теоретичних позиціях науки господарського права, згідно з якими відносини, пов'язані зі споживанням фізичними особами товарів для особистих потреб, не є предметом регулювання господарського права. Проте розглянута точка зору також не повною мірою узгоджується з нормами ГК України. Зокрема, в ній не враховано, що споживати результати господарської діяльності можуть не лише юридичні особи, а й фізичні особи-підприємці. Крім того, досі залишається не визначеним, учасниками яких саме господарських відносин слід вважати споживачів-юридичних осіб, що не є господарюючими суб'єктами. Адже ст. 3 Кодексу чітко визначає коло учасників господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньогосподарських відносин, спеціально обумовлюючи, що діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участю або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Вочевидь, визнаючи неузгодженості між нормами ГК України, О. М. Вінник доходить висновку, що не всі категорії осіб, перелічені в ст. 2 Кодексу, є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права). Такими суб'єктами є лише ті учасники відносин у сфері господарювання, яким притаманна сукупність необхідних для цього ознак (рис), а саме: безпосереднє здійснення господарської діяльності або керівництво нею; створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку; наявність майна, необхідного для здійснення господарської діяльності чи керівництва нею; наявність господарської правосуб'єктності [6, с. 60–61]. Поряд із цим В. С. Щербина констатує, що є всі підстави розглядати терміни «суб'єкти господарського права» і «учасники господарських відносин» як тотожні [7, с. 9].

Вищенаведені різні (іноді протилежні) висновки провідних науковців з ключових питань господарського права свідчать про необхідність пошуку узгоджених позицій, які повинні отримати чітке закріплення як на теоретичному, так і на законодавчому рівнях. Водночас все вищезазначене дає підстави ставити під сумнів обґрунтованість спеціального включення споживачів до кола учасників господарських відносин. Натомість, у ст. 20 ГК України варто було б визначити, що термін «споживач», що застосовується у цьому Кодексі, охоплює такий зміст: *суб'єкт господарювання, який придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для потреб, пов'язаних з його господарською діяльністю*. Реалізація такої пропозиції означатиме необхідність внесення низки уточнень до Кодексу щодо регулювання відносин за участю споживачів (зокрема, наявне застосування словосполучення «суб'єкти господарювання та споживачі» вже буде неприпустимим, оскільки в запропонованому визначенні ці категорії співвідносяться як загальне та часткове). Водночас слід зауважити, що в наукових публікаціях обґрунтовані й інші варіанти законодавчого вирішення зазначеної проблеми [8, с. 20–24].

2. Стаття 2 ГК України де-юре не відносить до кола учасників господарських відносин багатьох суб'єктів, які беруть участь у цих відносинах де-факто. Зокрема, нині існують достатні правові підстави для доповнення переліку учасників відносин у сфері господарювання такими категоріями суб'єктів:

А. *Відокремлені структурні підрозділи суб'єктів господарювання*. Як відомо, Законом України від 04.02.2005 р. № 2424-IV із ст. 55 ГК України виключені норми, які визнавали філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці) суб'єктами господарювання. У зв'язку з цим науковці-господарники відзначали, що внесення таких змін не мало підстав та належного наукового обґрунтування. Водночас зазначені зміни призвели до появи протиріч у тексті ГК України. Адже ст. 3 Кодексу чітко визначає, що структурні підрозділи суб'єктів господарювання є учасниками внутрішньогосподарських відносин. Крім того, ст. 1, 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» визнають можливість здійснення відокремленими підрозділами юридичних осіб господарських операцій (вироблення продукції, виконання робіт, надання послуг від імені юридичної особи) та передбачають необхідність включення відомостей про такі підрозділи до Єдиного державного реєстру. У зв'язку з цим правомірність законодавчого включення структурних підрозділів суб'єктів господарювання до переліку учасників господарських відносин здається очевидною.

Б. *Держава і територіальні громади*. Відсутність цих суб'єктів у переліку учасників господарських відносин поряд із згадуванням їх в інших статтях Кодексу (ст. 8–14, 23, 24 тощо) виглядає непослідовним. Доцільність законодавчого включення держави й територіальних громад до можливих учасників господарських відносин раніше вже обґрунтовувалася у наукових публікаціях [11, с. 22; 12, с. 7; 13, с. 47] і не викликає сумнівів.

В. *Іноземці та особи без громадянства, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.* Таке доповнення дасть можливість узгодити норми ст. 2 Кодексу з іншими законодавчими нормами (зокрема, ст. 97 Кодексу визначає, що засновниками виробничого кооперативу можуть бути іноземці та особи без громадянства, а ст. 3 Закону України «Про господарські товариства» передбачає можливість заснування зазначеними суб'єктами також і господарських товариств). Крім того, до переліку суб'єктів господарських відносин доцільно включити також учасників господарських організацій. Адже відомо, що учасники господарських організацій не завжди можуть бути віднесені до кола осіб, які здійснюють організаційно-господарські повноваження щодо відповідного господарюючого суб'єкта (наприклад, учасники (вкладники) командитного товариства присутні в діяльності товариства лише своїми вкладками і не беруть участі в управлінні справами товариства).

Г. *Інші суб'єкти, які здійснюють та/або організують господарську діяльність і виступають у господарському обороті від власного імені.* У даному випадку йдеться про суб'єктів, які не підлягають державній реєстрації як суб'єкти господарювання, не є юридичними особами, проте здійснюють певні операції у сфері господарювання. Зокрема, до такої категорії суб'єктів можна віднести промислово-фінансові групи, пайові інвестиційні фонди, особисті селянські господарства тощо. Наявність законодавчих прогалин щодо статусу відповідної категорії суб'єктів вже відзначалася в літературі [7, с. 63–64], і включення їх до переліку учасників господарських відносин навряд чи викликати заперечення. Адже відсутність у цих суб'єктів статусу юридичної особи не може бути підставою невизнання їхнього статусу як самостійних учасників господарських відносин. У зв'язку з цим правомірною є позиція В. К. Мамутова, який наголошує на необхідності розмежування понять «юридична особа» та «суб'єкт господарської діяльності». Адже юридична особа – це лише властивість організації, тобто організованого колективу людей. При цьому така властивість не завжди має бути обов'язковою [2, с. 23–25].

Узагальнення вищезазначеного дає змогу дійти висновку про доцільність такої класифікації учасників господарських відносин:

«1. Учасниками відносин у сфері господарювання є:

- 1) суб'єкти господарювання;
- 2) держава і територіальні громади;
- 3) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією;
- 4) громадські та інші організації, громадяни, іноземці, особи без громадянства, які виступають засновниками або учасниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності;
- 5) відокремлені структурні підрозділи суб'єктів господарювання;
- 6) інші суб'єкти, які здійснюють та/або організують господарську діяльність і виступають у господарському обороті від власного імені».

Реалізація даних пропозицій дасть змогу упорядкувати та узгодити норми законодавства щодо кола учасників відносин у сфері господарювання та створить підґрунтя для подальших наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення правового статусу кожного з цих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Господарський кодекс України* від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462 (зі змін. та допов.).
2. *Мамутов В. К.* Развитие хозяйственного законодательства и хозяйственно-правовой мысли в суверенной Украине: науч. доклад / Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины. – Донецк, 2004. – 40 с.
3. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України:* / О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.
4. *Смолин Г. В.* Господарське право України. Загальна частина: навчальний посібник / Г. В. Смолин. – 2-не вид., перероб. та доп. – Львів: ЗУКЦ, 2011. – 428 с.
5. *Вінник О. М.* Господарське право: навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.
6. *Щербина В. С.* Суб'єкти господарського права: монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
7. *Закон України* «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
8. *Джабраїлов Р. А.* Територіальна громада як суб'єкт права власності та господарського права // Економіка і право. – 2006. – № 1. – С. 19–24.
9. *Захарченко А. М.* Щодо участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері господарювання // Правничий часопис Донецького університету. – 2007. – № 2 (18). – С. 43–48.

In the article investigational theoretical and practical problems of determination of circle of all participants of economic relations.

В статье исследованы теоретические и практические проблемы определения всех участников хозяйственных отношений.